

مسجد جمکران چند ساله شد؟

آن چه مسلم است، این است که مسجد جمکران بیش از یک هزار سال پیش به فرمان حضرت بقیة الله (عجل الله تعالی فرجه الشریف) در بیداری، (نه در خواب) تاسیس شد و در طول قرون و اعصار، پناهگاه شیعیان و پایگاه منتظران و تجلی‌گاه حضرت صاحب الزمان (علیه السلام) بوده است.

به گزارش سایت خبری پرسون، یکی از آن مساجدی که به دستور امام زمان (عج) ساخته شده، مسجد مقدس جمکران است که دارای اهمیت و جایگاهی بزرگ در میان مردم است و طبق اخبار نقل شده امیر مؤمنان علی (ع) از این مسجد و مکان و جایگاه مقدس آن پیش‌گویی کرده است و شخص امام عصر (عج) با بیان جایگاه والای معنوی این سرزمین، شیعیان را به حضور در آنجا و عزیز داشتن آن امر فرمودند.

مسجد مقدس جمکران، روز هفدهم رمضان ۳۷۳ هجری به فرمان حضرت بقیة الله (ارواحناfade)، در کنار روستای جمکران تاسیس شد.

تاریخچه‌ی آن به دست شیخ صدوق (متوفای ۳۸۱ هجری) در کتاب مونس الحزین بیان شده و کیفیت نماز تحیت و نماز استغاثه به حضرت بقیة الله (عجل الله تعالی فرجه الشریف) در ضمن آن آمده است.

علامه‌ی بزرگوار، میرزا حسین نوری، (متوفای ۱۳۲۰ هجری) در کتاب ارزشمند نجم الثاقب در مورد تاریخچه‌ی تاسیس مسجد مقدس جمکران نوشته است: شیخ فاضل، حسن بن محمد بن حسن قمی، معاصر شیخ صدوق، در کتاب تاریخ قم از کتاب مونس الحزین فی معرفة الحق و الیقین (از تالیفات شیخ صدوق) بنای مسجد جمکران را به این عبارت نقل کرده است:

شیخ عفیف صالح حسن بن مثله‌ی جمکرانی می‌گوید: شب سه‌شنبه، هفدهم ماه مبارک رمضان ۳۷۳ هجری، در سرای خود خفته بودم که جماعتی به در سرای من آمدند، نصفی از شب گذشته بود، مرا بیدار کردند و گفتند: «برخیز و امر امام محمد مهدی صاحب الزمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف)، را اجابت کن که تو را می‌خواند.

حسن بن مثله می‌گوید: «من، برخاستم و آماده شدم»، چون به در سرای رسیدم، جماعتی از بزرگان را دیدم، سلام کردم، جواب دادند و خوش‌آمد گفتند و مرا به آن جایگاه که اکنون مسجد (جمکران) است، آوردند.

چون نیک نگاه کردم، دیدم تختی نهاده و فرش نیکو بر آن تخت گسترده و بالش‌های نیکو نهاده و جوانی سی‌ساله، بر روی تخت، بر چهار بالش، تکیه کرده، پیرمردی در مقابل او نشسته، کتابی در دست گرفته، بر آن جوان می‌خواند.

بیش از ۶۰ مرد که برخی جامه‌ی سفید و برخی جامه‌ی سبز بر تن داشتند، بر گرد او روی زمین نماز می‌خواندند.

آن پیرمرد که حضرت خضر (علیه السلام) بود، مرا نشاناد و حضرت امام مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) مرا به نام خود خواند و فرمود: برو به حسن بن مسلم بگو: «تو، چند سال است که این زمین را عمارت می‌کنی و ما خراب می‌کنیم، پنج سال زراعت کردی و امسال دیگر باره شروع کردی، عمارت می‌کنی، رخصت نیست که تو دیگر در این زمین زراعت کنی، باید هر چه از این زمین منفعت برده‌ای، برگردانی تا رد این موضع مسجد بنا کنند.»

همچنین به حسن بن مسلم بگو: «این جا، زمین شریفی است و حق تعالی این زمین را از زمین‌های دیگر برگزیده و شریف کرده است، تو آن را گرفته به زمین خود ملحق کرده‌ای! خداوند، دو پسر جوان از تو گرفت و هنوز هم منتبه نشده‌ای! اگر از این کار بر حذر نشوی، نعمت خداوند، از ناحیه‌ای که گمان نمی‌بری بر تو فرو می‌ریزد.»

حسن بن مثله عرض کرد: «سید و مولای من! مرا در این باره، نشانی لازم است؛ زیرا، مردم، سخن مرا بدون نشانه و دلیل نمی‌پذیرند. امام (علیه السلام) فرمود: «تو برو رسالت خود را انجام بده، ما، در اینجا، علامتی می‌گذاریم که گواه گفتار تو باشد، برو به نزد سید ابوالحسن و بگو تا برخیزد و بیاید و آن مرد را بیاورد و منفعت چند ساله را از او بگیرد و به دیگران دهد تا بنای مسجد بنا نهد و الباقی وجوه را از رهق در ناحیه‌ی اردهال که ملک ما است، بیاورد و مسجد را تمام کن. نصف رهق را بر این مسجد وقف کردیم که هر ساله وجوه آن را بیاورند و صرف عمارت مسجد کنند.»

آنگاه به نزد سید ابوالحسن الرضا رفتیم. چون به سرای وی رسیدیم، غلامان و خادمان ایشان گفتند: «شما از جمکران هستید؟» گفتیم: «آری». پس گفتند: «از اوّل بامداد، سید ابوالحسن در انتظار شما است.»

پس وارد شدم و سلام گفتم، جواب نیکو داد و بسیار احترام کرد و مرا در جای نیکو نشانید، پیش از آن که من سخن بگویم، او سخن آغاز کرد و گفت: «ای حسن بن مثله! من خوابیده بودم، شخصی در عالم رؤیا به من گفت: «شخصی به نام حسن بن مثله، بامدادان، از جمکران پیش تو خواهد آمد، آن چه بگوید، اعتماد کن و گفتارش را تصدیق کن که سخن او، سخن ما است، هرگز، سخن او را رد نکن.» از خواب بیدار شدم و تا این ساعت در انتظار تو بودم.

حسن بن مثله، داستان را مشروحاً برای او نقل کرد، سید ابوالحسن، دستور داد بر اسب‌ها زین نهادند، سوار شدند، به سوی ده (جمکران) رهسپار شدند.

چون به نزدیک ده رسیدند، جعفر شبان را دیدند که گله‌اش را در کنار راه به چرا آورده بود، حسن بن مثله، به میان گله رفت، آن بز که از پشت سر گله می‌آمد، به سویش دوید، حسن بن مثله، آن بز را گرفت و خواست پولش را پرداخت کند که جعفر گفت: «به خدا سوگند! تا به امروز، من این بز را ندیده بودم و هرگز در گله‌ی من نبود، جز امروز که در میان گله آن را دیدم و هر چند خواستم که آن را بگیرم، میسر نشد.»

منابع تاسیس مسجد مقدّس جمکران به فرمان حضرت صاحب الزّمان (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) بر اساس تسلسل زمانی، به شرح زیر است:

۱- نخستین کسی که این داستان را در کتاب خود آورده، ابوجعفر محمد بن علی بن بابویه، مشهور به شیخ صدوق (متوفای ۳۸۱ هجری) است، ایشان، مشروح آن را در کتاب مونس الحزین فی معرفة الحق و الیقین درج کرده است.

با توجه به اینکه تاسیس این مسجد در عصر شیخ صدوق (رحمه‌الله) واقع شده، و ایشان در قم زندگی می‌کرد، طبعاً، همه‌ی جزئیات آن را بدون واسطه از حسن بن مثله، و سید ابوالحسن الرضا و دیگر شاهدان عینی، شنیده و نقل کرده است.

کتاب مونس الحزین، همانند ده‌ها اثر گران‌بهای دیگر شیخ صدوق، در طول زمان، از بین رفته و به دست ما نرسیده است.

۲- حسن بن محمد بن حسن قمی، معاصر شیخ صدوق، صاحب کتاب گران سنگ تاریخ قم، شرح آن واقعه را از کتاب شیخ صدوق نقل کرده است. کتاب تاریخ قم در عصر شیخ صدوق، به سال ۳۷۸ هجری، در بیست باب به رشته‌ی تحریر درآمده است.

۳- حسن بن علی بن حسن بن عبدالملک قمی، به سال ۸۶۵ هجری آن را به فارسی ترجمه کرده است.

۴- متن عربی کتاب، به دست مولی محمد باقر مجلسی، (متوفای ۱۱۰ هجری) نرسیده، ولی ترجمه‌ی فارسی آن به دست ایشان رسیده و احادیث مربوط به قم را در جلد السّماء و العالم از آن روایت کرده است.

۵- سید نعمت الله جزائری، صاحب انوار نعمانیّه (متوفای ۱۱۱۲ هجری) ترجمه‌ی فارسی آن را دیده و داستان تاسیس مسجد مقدّس جمکران را با خوط خود، از آن استنساخ کرده است.

۶- شاگرد فرزانه‌ی علامه مجلسی، میرزا عبدالله افندی، (متوفای ۱۱۳۰ هجری) نسخه‌ای از ترجمه‌ی فارسی آن در بیست باب، در قم مشاهده کرده و گزارش آن را در تالیف گران‌بهای خود آورده و تصریح کرده است که این ترجمه، به سال ۸۶۵ هجری، به دستور خواجه فخر الدین ابراهیم، انجام یافته است.

۷- سید امیر محمد اشرف، معاصر و شاگرد علامه مجلسی، صاحب کتاب فضائل السّادات (متوفای ۱۱۴۵ هجری) متن عربی آن را دیده و از آن نقل کرده است.

۸- سید محمد بن محمد بن محمد بن هاشم رضوی قمی، به سال ۱۱۷۹ هجری، بنا به خواهش محمد صالح معلم قمی، کتابی در این رابطه تالیف کرده و آن را خلاصه البلدان نام نهاده است، این کتاب، احادیث مربوط به شرافت قم و تاریخچه‌ی تاسیس مسجد مقدّس جمکران را در بر دارد.

۹- شایسته‌ی تامل است که آقا محمدعلی کرمانشاهی، فرزند وحید بهبهانی، (متوفای ۱۲۱۶ هجری) به متن عربی تاریخ قم دسترسی داشته و در حاشیه‌ی خود بر کتاب نقد الرجال تفرشی، شرح حال «حسن بن مثله» و خلاصه‌ی داستان تاسیس مسجد مقدّس جمکران را به نقل از متن عربی آن آورده است.

۱۰- محقق و متنبّی‌بنظیر، میرزا حسین نوری، متوفای ۱۳۲۰ هجری، پس از جست‌وجوی فراوان، به هشت باب از ترجمه‌ی تاریخ قم دست یافته و مشروح داستان تاسیس مسجد مقدّس جمکران را از ترجمه‌ی تاریخ قم، از روی دست خط سید نعمت الله جزائری، در آثار ارزشمند خود آورده است:

۱- جنة المأوی، چاپ بیروت، دار المحجة البيضاء، ۱۴۱۲ هجری، ص ۴۲-۴۶.

۲- جنة المأوی، مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی، بحارالأنوار، ج ۵۳، ص ۲۳۰-۲۳۴، چاپ بیروت، مؤسسة الوفاء ۱۴۰۳ هجری.

۳- نجم الثاقب، چاپ تهران، علمیه‌ی اسلامی، بی‌تا، ص ۲۱۲-۲۱۵.

۴- کلمه‌ی طیه، چاپ سنگی، بمبئی، ۱۳۰۳ هجری، ص ۳۳۷.

۵- مستدرک الوسائل، چاپ قم، مؤسسه‌ی آل‌البیت (علیهم‌السّلام)، ۱۴۰۷ هجری، ج ۳، ص ۴۳۲ و ۴۴۷.

امر به نماز تحیت مسجد

حسن بن مثله در مورد نماز تحیت مسجد می‌گوید «امام زمان(عج)» به من گفت: مردم را بگو تا به این موضع رغبت کنند و عزیز بدارند و چهار رکعت نماز در این جا بگذارند: دو رکعت نماز تحیت مسجد، در هر رکعتی، یک بار سوره‌ی حمد و هفت بار سوره‌ی قل هو الله احد (بخوانند) و تسبیح رکوع و سجود را، هفت بار بگویند.

امر به نماز امام زمان

همچنین امام گفتند: به مردم بگو دو رکعت نماز صاحب الزمان بگذارند، بر این شیوه که در (هنگام خواندن سوره‌ی) حمد چون به «ایاک نعبد و ایاک نستعین» برسند، آن را صد بار بگویند، و بعد از آن، فاتحه را تا آخر بخوانند، رکعت دوم را نیز به همین طریق انجام دهند، تسبیح رکوع و سجود را نیز هفت بار بگویند، هنگامی که نماز تمام شد، تهلیل (یعنی، لا اله الا الله) بگویند و تسبیح فاطمه‌ی زهرا (علیهاالسلام) را بگویند، آن‌گاه سر بر سجده نهاده، صد بار صلوات بر پیغمبر و آل‌اش (صلوات‌الله‌علیهم) بفرستند.»

و این نقل، از لفظ مبارک امام (علیه‌السلام) است که فرمود: «فَمَنْ صَلَّى فِي الْبَيْتِ الْعَتِيقِ؛ هر کس، این دو رکعت (یا این دو نماز) را بخواند، گویی در خانه‌ی کعبه‌آن را خوانده است.»

ساخت و بنای فعلی

به گفته دانشنامه اسلام، ساخت مسجد پیش از دوران افشاریه ساخته شده است، ولی از ویژگی‌های معماری عصر صفوی در مسجد جمکران اطلاعی در دست نیست.

بر طبق کتیبه مسجد، بنایی که در ۱۱۶۷ میرزا علی اکبر جمکرانی آن را تعمیر کرد، شامل مسجدی ستون‌دار به ابعاد ۱۷×۵ متر با چهار فرش‌انداز، در جنوب صحنی به ابعاد ۱۷×۱۳ متر بوده‌است. علی اصغر خان اتابک در اوایل حکومت مظفرالدین‌شاه مسجد و صحن را تعمیر کرد و حجره‌ها و ایوان‌های در اطراف صحن و دو آب‌انبار، یکی در صحن و دیگری در خارج از صحن، بنا کرد.

بافقی نیز تعمیراتی در مسجد انجام داد و در آنجا آب انباری احداث کرد. در طی تعمیر مسجد در دوره قاجار، تزئیناتی به بنا افزوده شد که شامل ازاره کاشی‌کاری خشتی هفت‌رنگ به ارتفاع ۱/۵ متر و تزئیناتی با نقوش اسلیمی با آب طلا و لاجورد در قسمت فوقانی و کتیبه‌ای از کاشی‌های خشتی به خط ثلث از سوره جمعه در بخش میانی شبستان مسجد بود.

در میان محراب مرکزی چاه کوچکی قرار داشت که دهانه آن با سنگ مرمر میان‌تهی پوشانده شده بود و برخی زائران برای تبرک از درون آن خاک می‌بردند. در وسط همین محراب قطعه سنگ دیگری از مرمر قرار داشت که در میان آن اثر یک قدم بزرگ، به نشان قدمگاه بودن مسجد بود. در سال ۱۳۵۰، با دستور آیت الله فیض چاه را پر کردند و سنگ را کردند، زیرا به اعتقاد او نشان بدعت بود.

در ۱۳۳۲ ز.ش مسجد جمکران توسط سید محمد آقازاده تعمیر و بعضی قسمت‌های آن تجدید بنا شد و تالاری در جنوب صحن، با شش ستون از تیرآهن، به طول هفده و عرض چهار متر، احداث شد که در واقع همان محوطه ورودی مسجد بود.

در بخش شرقی صحن نیز تالاری به عرض چهار و طول سیزده متر، با تزئیناتی از آجرهای تراش و کاشی‌های هفت‌رنگ و نمای ورود به صحن در این دوران ایوانی آجری با پوشش گچی در سقف و اِسپَر مزین به کاشی هفت‌رنگ در دو طرف بوده است.

در نمای درگاه نیز کتیبه‌هایی با مضامین اهمیت ادای به موقع نماز و تاریخ‌های ۱۳۱۸ و ۱۳۷۱ وجود داشته‌است. در قسمت جنوب‌شرقی مسجد گلدسته آجری هشت ترکی به ارتفاع هفده متر قرار داشته که در سال ۱۳۱۸ ساخته شده است.

مسجد جمکران پس از انقلاب اسلامی

هم‌زمان با پیروزی انقلاب اسلامی و افزایش زائران و لزوم گسترش بنا، هسته تاریخی مسجد تخریب شد و به شکل مربعی علامت‌گذاری شد که با سنگ‌فرش جداگانه‌ای با نوار سیاه و سفید مشخص شده‌است.

پس از آن، با خریداری زمین‌های کشاورزی اطراف مسجد، چهل هکتار زمین در اختیار مسجد جمکران قرار گرفت که ۵/۵ هکتار آن به محوطه و صحن اصلی اختصاص یافت.

در وضع موجود، مسجد دارای شش ورودی به صحن، از شش جهت، است که در شمال شرقی آن در محور شبستان اصلی مسجد قرار دارد و در طرفین آن دو مناره عظیم بتونی با قاعده مربع و ساقه هشت وجهی در پنج طبقه و به ارتفاع ۸۵ متر است. بنای جدید مسجد، مسجد مقام نامیده می‌شود.

ایوان ورودی این مسجد، تماماً مزین به کاشی‌های معرق در بدنه و لچکی‌های و مقرنس‌کاری در سقف است و از طریق سه ورودی، یکی در مرکز و دو ورودی در هریک از طرفین به شبستان راه دارد. مناره‌های طرفین این ایوان، با ارتفاع شصت متر، نیز مزین به کاشی معرق و به شکل چندوجهی در

قسمت‌های تحتانی، مدور در ساقه و گلدسته‌ای در قسمت فوقانی است. شبستان اصلی به شکل هشت ضلعی و دارای سه ورودی در شمال و دو ورودی در جنوب است.

این شبستان دارای هشت ستون هشت وجهی مزین به کاشی‌های معرق و مقرنس کاری است که گنبد مسجد با سازه‌ای فلزی بر فراز آن استوار شده‌است. در ساقه گنبد ۲۳ پنجره مشبک فلزی با شیشه‌های رنگارنگ گذاشته شده‌است که نور شبستان را تأمین می‌کنند.

سطح داخلی گنبد سراسر مزین به کاشی‌های معرق با تلفیق آجر است. طوق زیر پنجره‌ها کتیبه‌ای به خط ثلث با آیاتی از سوره انسان است. سطح خارجی گنبد سهمی شکل بنا نیز با کاشی‌های فیروزه‌ای پوشیده و با کتیبه‌های لا اله الا الله و ترنجهای تزئینی، با ذکر یا مهدی ادرکنی در داخل آن، تزئین شده‌است.

ازاره داخلی مسجد تا ارتفاع ۱/۸ متر با سنگ مرمر پوشیده شده و بقیه قسمت‌های بدنه داخلی تا زیرسقف مزین به کاشی‌کاری با تلفیق آجر است. شبستان‌های غربی و شرقی هرکدام با چهارهزار مترمربع زیربنا دارند.

قسمت‌های داخلی این شبستان‌ها آئینه‌کاری شده‌است و هریک از شبستان‌ها دارای دو گنبد قرینه هستند. مسجدی معروف به مسجد مرمر، که فضای داخلی آن با مرمر سبز پوشانده شده، به مسجد مقام متصل است.

رونق مسجد جمکران در دوران اخیر به دلیل کوشش محمدتقی بافقی است. قبل از او فقط بعضی از افراد مطلع برای شب‌زنده‌داری به مسجد جمکران می‌رفتند. بافقی هر شب چهارشنبه، به همراه گروهی از طلاب، پیاده به مسجد می‌رفت و نماز مغرب و عشاء را در آنجا اقامه می‌کرد و تا اذان صبح در آنجا به عبادت می‌پرداخت و بدین‌ترتیب، توجه مردم را به این مسجد جلب کرد.

پس از تشکیل نخستین هیئت امنای مسجد در ۱۳۹۴ ز.ش، تحت نظارت سازمان اوقاف، توجه بیشتری به این مسجد شد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، شورای مدیریت حوزه علمیه قم اعضای هیئت اعضای هیئت امنا را معرفی کرد و اداره اوقاف نیز نظارت بر امور مسجد را برعهده گرفت. این مسجد دارای ساختمان اداری، هیئت امنا، دایره انتظامات، دفتر ثبت کرامات، واحد انتشارات و تحقیقات، واحد ارشاد و کتابخانه تخصصی است و سالانه حدود پانزده میلیون زائر دارد.

بسیاری از شیعیان شب چهارشنبه و شب نیمه شعبان - تولد حجت بن الحسن - به این مسجد می‌روند و اعمال آن را به‌جا می‌آورند. اعمال آن دو رکعت نماز تحیت مسجد است و دو رکعت نماز که به نماز امام زمان مشهور است به شیوه‌ای خاص به‌جا آورده می‌شود.